122622 ـ مۇزاربە قىلغان پۇلدىن ئايلىق ئىش ھەققى ئالسا توغرا بولامدۇ؟ بۇ توغرىدا بەزى شەرتلەرنى قىلىشقان بولسىچۇ؟

سۇئال

مۇزاربەت سودىسىدا ئېلىنغان پايدا پۇل چىقارغۇچى تەرەپ بىلەن كۆچ چىقارغان تەرەپ كېلىشىپ ئۆزـئارا ئىتتىپاقلا كەلگەن نىسبىتى بويۇنچە تەقسىم قىلىنىدۇ، مېنىڭ سوئالىم: ئىككى تەرەپ ئىتتىپاقلا كەلگەن كېلىشىمدىن سىرت مەبلەغ سالغۇچىنىڭ ھەر ئايدا مۇقىم مائاش بېكىتىپ بېرىشى شەرئىتتە توغرا بولامدۇ؟. بۇ ھەقتە چۈشەنچە بېرىشىڭلارنى سورايمەن.

تەپسىلى جاۋاپ

بارلىق گۈزەل مەدھىيىلەر ئالەملەرنىڭ رەببى بولغان ئاللاھقا خاستۇر، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە قىيامەتكىچە ياخشىلىقتا ئۇلارغا ئەگەشكەنلەرگە ئاللاھنىڭ رەھمىتى، سالامى ۋە بەرىكىتى بولسۇن.

مۇزاربەت كېلىشىمدە، ـبۇ پىقھى كىتابلىرىدا: قەرز بېرىش دېيىلىدۇـمال ئىگىسى بىلەن مېلى ۋە خىزمەتچى بىلەن خىزمىتى ئارىسىدا شېرىكچىلىك كېلىشىمى بولىدۇ، مۇزاربەت كېلىشىمىنىڭ توغرا بولىشىنىڭ شەرتلىرىدىن: " مال ئىگىسىنىڭ ئاساسلىق سەرمايىسىگە كاپالەتلىك قىلىنمايدۇ، مال ئىگىسىگە تۇراقلىق مۇقىم ھەقمۇ بېرىلمەيدۇ، بەلكى ئۇنىڭغا دەسلەپتە ئىتتىپاقلاشقان نىسبەت بويۇنچە پايدا ئارىپ بېرىلىدۇ، شۇنىڭدەك خىزمەتچىمۇ دەسلەپتە ئىتتىپاق كەلگەن نىسبەت بويۇنچە قىلغان خىزمىتىنىڭ ھەققىنى ئالىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملار: خىزمەتچىنىڭمۇ دەسلەپتە ئىتتىپاقلا كەلگەن پايدا نىسبىتىدىن سىرت قىلغان خىزمىتىنىڭ بەدىلىگە مۇقىمـتۇراقلىق ھەق ئېلىشىنى توغرا ئەمەس دەپ قارىدى، چۈنكى تىجارەتتە ئېلىنغان پايدا پەقەت خىزمەتچى ھەر ئايدا ئالغان مۇقىم ھەق بولۇپ، مال ئىگىسىگە بىر نەرسە قالماسلىقى مۇمكىن، ئەگەر ئۇ كىشى مېلى بىلەن شېرىك بولغان بولسا، ئۆزىمۇ ھەم بىر كىشىلىك خىزمەت قىلغان بولسا قىلغان خىزمىتىنىڭ ھەققىنى ئالسا دۇرۇس بولىدۇ، ھەتتا شېرىك بولمىغان كىشىمۇ قىلغان خىزمىتىنىڭ ھەققىنى ئالىدۇ، بۇ مەسىلىدە ئالىملارنىڭ ئارىسىدا ئىختىلاپ بارلىقىنى بىلمەيمىز.

مانا بۇ مۇزاربەتنىڭ شەرتلىرىنى بايان قىلىپ بەرگەن بىر قىسىم ئالىملارنىڭ قارىشىدۇر. سوئالدا بايان قىلىنغان مەبلەغ سالغۇچىنىڭ ھەر ئايدا مۇقىم مائاش ئېلىشى بۇ ئەقدەـكېلىشىمنى بۇزىدۇ. بۇ توغرىدا:

ئاـشەيخ سەيىد سابىق رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "مۇزاربە كېلىشىمدە تۆۋەندىكى شەرتلەر شەرت قىلىنىدۇ:

1-سەرمایە نەخ بولۇش، ئەگەر نەخ پۇل بولماستىن ئالتۇن-كۆمۈش ياكى زىبۇ-زىننەت ۋە تىجارەت ماللىرى بولۇپ قالسا توغرا بولمايدۇ.

ئىبنى مۇنزىر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "بىز بىلىدىغان ئالىملارنىڭ ھەممىسى، مۇزاربەتتە باشقىلاردىن ئالىدىغان قەرزنى سەرمايە قىلسا توغرا بولمايدىغانلىقىغا ئىتتىپاققا كەلگەن".

2-سەرمايىنىڭ مىقدارى مەلۇم بولشى كېرەك، چۈنكى ئىككى تەرەپ كېلىشىپ ئۇلۇشىدىغان پايدا بىلەن سەرمايىنىڭ ئارىسى ئېنىق بولشى لازىم.

3-مۇزاربەت قىلغۇچى بىلەن خىزمەت قىلغۇچى ئامىلنىڭ ئۇلۇشىدىغان پايدىسى يېرىمدىن بولامدۇ ياكى ئۇچتىن بىرمۇ ياكى تۆتتىن بىرمۇ بۇنىڭ نىسبىتى ئېنىق بولشى كېرەك، چۈنكى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «خەيبەر ئەھلىنى چىققان مەھسۇلاتنىڭ يېرىمىنى بېرىش كېلىشىمىگە ئاساسەن خىزمەتكە سالغان».

ئىبنى مۇنزىر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "بىز بىلىدىغان ئالىملارنىڭ ھەممىسى، ئەگەر مەبلەغ سالغۇچى ياكى خىزمەت قىلغۇچى ياكى ھەر ئىككى تەرەپ ئۆزلىرى ئۈچۈن مەلۇم نىسبەتتە ھەق بېكىتىۋالغان بولسا بۇنىڭ بىلەن مۇزاربەت كېلىشىمى بىكار بولۇپ كېتىدۇ دېگەنگە بىرلىككە كەلگەن".

بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبى: ئەگەر ئىككەيلەننىڭ بىرى ئۈچۈن مالدىن مەلۇم مىقدارنى شەرت قىلسا، ئۇ ۋاقىتتا ئەگەر پايدا مۇشۇ مىقداردا چىققان بولسا ئۇنى شەرت قىلغان كىشى ئالىدۇ، يەنە بىر تەرەپكە بىر نەرسە قالمايدۇ، بۇ ئىككى كېلىشىم قىلغۇچىنىڭ ھەر ئىككىلىسى مەنپەئەتلىنىشنى مەقسەت قىلغان مۇزاربەت كېلىشىمىنىڭ مەقسىتىگە زىت كېلىدۇ.

4-مۇزاربە ئىشى مۇتلەق بولشى كېرەك، مالنىڭ ساھىبى مېلىدا تىجارەت قىلىدىغان كىشىگە تىجارەتنى مەلۇم شەھەردە قىلسىز ياكى مەلۇم تۈردىكى مال بىلەن قىلسىز ياكى مۇنداق ۋاقىتتا قىلسىز ۋە مۇنداق ۋاقىتتا قىلمايسىز، تىجارەت ئىشلىرىنى ۋە مۇئامىلىنى پەقەت مەلۇم كىشىلەر بىلەنلا قىلسىز دېگەندەك شەرتلەرنى قويماسلىقى كېرەك، چۈنكى تىجارەت دائىرىسىنى مەلۇم شەرتلەر بىلەن چەكلەپ قويۇلغاندا، كۆپۈنچە ۋاقىتتا بۇ تىجارەتتە مەقسەت قىلىنغان پايدىغا ئېرىشكىلى بولمايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن مال ساھىبى شەرت قىلماسلىقى كېرەك، ئەگەر شەرت قىلسا مۇزاربە كېلىشىمى بۇزۇلىدۇ. بۇ ئىمام مالىك ۋە ئىمام شافىئى مەزھىپىدىكى قاراشلاردۇر. ئەمما ئىمام ئەبۇ ھەنىپە ۋە ئىمام ئەھمەدنىڭ قارىشىغا كۆرە: ئۇلار بۇ شەرتلەرنى شەرت قىلماي مۇنداق دېدى: مۇزاربەت كېلىشىمى مۇتلەق دۇرۇس بولغاندەك، مەلۇم شەرتلەر بىلەنمۇ دۇرۇس بولىدۇ.
مۇزاربەت قىلىدىغان ۋاقىتنى بېكىتىشمۇ بۇ كېلىشىمنىڭ شەرتلىرىدىن ئەمەس، بۇ كېلىشىمنى قاچان قىلسا ياكى خالىغان ۋاقىتتا ئەمەلدىن قالدۇرسا بولىدۇ. شۇنىڭدەك مۇزاربەت كېلىشىمىنىڭ پەقەت مۇسۇلمان بىلەن مۇسۇلمانىنىڭ ئارىسىدا

بولشى شەرت قىلىنمايدۇ، بەلكى مۇسۇلمان بىلەن غەيرى مۇسۇلمانىنڭ ئارىسىدا بولسىمۇ دۇرۇس بولىدۇ". ["پىقھى سۈننە" 3 ـتوم 205-207 ـبەتلەر].

ب ـ ھەنەفى مەزھىپىدىكى مەشھۇر ئالىم ئىمام كاسانى رەھىمەھۇللاھ مۇزارىبەت كېلىشىمىنىڭ شەرتلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مۇزارىبەتنىڭ شەرتلىرىدىن: مال ساھىبىغا ۋە مۇزارىبەت ئىشىنى قىلغان كىشىنىڭ ھەر بىرى ئۈچۈن ئومۇمى پايدىدىن يېرىم ياكى ئۈچتىن بىر ياكى تۆتتىن بىر بېرىلىدۇ دەپ شەرت قىلىنغان بولسا دۇرۇس بولىدۇ، ئەمما ئۇ ئىككەيلەنىڭ بىرى ئۈچۈن مەلۇم مىقدار ياكى سان بېكىتىلگەن بولسا، پايدىدىن يۈز دىرھەم ياكى ئۇنىڭدىن ئازراق ياكى كۆپرەك ئالىدۇ دېگەننى شەرت قىلغان بولسا، بۇنداق شەكىلدە شەرت قىلىش توغرا بولمايدۇ، ئاردىكى مۇزارىبەت كېلىشىمى بىكار بولىدۇ، چۈنكى مۇزارىبەت كېلىشىمى دېگەن پايدىدىكى شېرىكچىلىكنىڭ بىر تۈرى بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ شەرت پايدىدىكى شېرىكچىلىكنى ئۈزۈۋېتىدۇ. پەرزەن: مۇزارىبەت تىجارىتىنى قىلغۇچى پەقەت يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان مىقدارنىلا پايدا ئالغان بولسا، ئۇ ۋاقىتتا، بۇ شەرت قىلىنغان كىشىگە بولىدۇ، يەنە بىر تەرەپكە بىر نەرسە قالمايدۇ، ئۇ ۋاقىتتا ھەقىقى شېرىكچىلىك ئەمەلىيلەشمەيدۇ، بۇ شەكىلدىكى ئىش مۇزارىبەت بولمايدۇ. شۇنىڭدەك، ئىككەيلەنىڭ بىرى ئۈچۈن يېرىمى ياكى ئۈچتىن بىرى ۋە يۈز دىرھەم بېرىش ياكى يۈز دىرھەملا بېرىشنى شەرت قىلغان بولسا، بۇمۇ دۇرۇس بولمايدۇ. چۈنكى مۇزارىبەت كېلىشىمى دېگەن پايدىدىكى شېرىكچىلىكنىڭ بىر تۈرى بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ شەرت پايدىدىكى شېرىكچىلىكنى بىكار قىلىدۇ. پەرزەن: مۇزارىبەت تىجارىتىنى قىلغۇچى پەقەت يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان مىقدارنىلا پايدا ئالغان بولسا، ئۇ ۋاقىتتا، بۇ شەرت قىلىنغان كىشىگە بولىدۇ، يەنە بىر تەرەپكە بىر نەرسە قالمايدۇ، ئۇ ۋاقىتتا ھەقىقى شېرىكچىلىك ئەمەلىيلەشمەيدۇ، ئۇنداق بولغانىكەن بۇ شەكىلدىكى ئىش مۇزارىبەت بولمايدۇ. ["بەدائى سەنائى" 6 ـتوم 85-86 ـبەتلەر].

ج ـ شافىئى ئالىم شىرازى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ئىككەيلەندىن بىرى ئۈچۈن مەلۇم مىقداردا دىرھەمنى خاس قىلىپ ئاندىن قالغانلىرىنى ئۆز-ئارا تەقسىم قىلىش توغرا بولمايدۇ، چۈنكى بەزى ۋاقىتتا خاس قىلغان شۇ دىرھەم ھاسىل بولماسلىقى مۇمكىن، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ھەققى بىكار بولۇپ كېتىدۇ، بەزى ۋاقىتتا شۇ دىرھەمدىن باشقا نەرسە ھاسىل بولماسلىقى مۇمكىن شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر تەرەپنىڭ ھەققى بىكار بولۇپ كېتىدۇ". ["ئەلمەجمۇ شەرھى مۇھەززەب" 14 ـتوم 366 ـبەت].

سۆزنىڭ خۇلاسىسى: مۇزارىبەت قىلىپ يەنە ئىش قىلغۇچى ئۈچۈن مۇقىم ئايلىق ئىش ھەققى بېكىتىش توغرا بولمايدۇ، ئۇ كىشى ئۈچۈن پەقەت مال ساھىبى بىلەن ئىتتىپاق كەلگەن مىقدار بېرىلىدۇ.

ھەممىدىن توغرىنى ئاللاھ تائالا ياخشى بىلگۈچىدۇر.